

www.raakvlak.be

BRUGGE KATELIJNESTRAAT 105

DIETER VERWERFT

GRIET LAMBRECHT

FREDERIK ROELENIS

Titel:

Brugge Katelijnestraat - Resultaten archeologisch proefonderzoek

Opdrachtgever:

Katelijne N.V.

Locatie:

Katelijnestraat 105, 8000 Brugge

Periode:

24 oktober en 6 november 2012

Vergunningsnummer:

2012/425

Versie:

Eindrapport

Auteurs:

Dieter Verwerft, Griet Lambrecht en Frederik Roelens

Veldmedewerkers:

Eva De Laere, Regy Poppe en Serge Van Liefveringe

Metaaldetectie:

Roland De Cock

Raakvlak:

Komvest 45

8000 Brugge

T +32 [0]50 44 50 41

F +32 [0]50 61 63 67

E dieter.verwerft@brugge.be

www.raakvlak.be

© Raakvlak, november 2013

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Raakvlak.

1.	Inleiding	4
2.	Situering van het projectgebied	5
2.1.	Historische situering	5
2.2.	Cartografische situering	6
2.3.	Archeologische situering	8
2.4.	Bodemkundige situering	8
3.	Veldwerk	9
4.	Vondsten	11
5.	Besluit	11
6.	Bibliografie	12
7.	Bijlagen	13

Administratieve gegevens	
<i>Naam van de opdrachtgever</i>	Katelijne N.V.
<i>Naam van de uitvoerder</i>	Raakvlak
<i>Naam van de vergunninghouder</i>	Dieter Verwerft
<i>Het beheer en de plaats van de geregistreerde data</i>	Raakvlak, Komvest 45, 8000 Brugge
<i>Het beheer en de plaats van de vondsten en stalen</i>	Raakvlak, Komvest 45, 8000 Brugge
<i>Projectcode</i>	BR12KA
<i>Vindplaatsnaam</i>	Katelijnestraat, Brugge
<i>Locatie</i>	West-Vlaanderen, Brugge, Katelijnestraat 105
<i>Kadasterperceel</i>	Afdeling 3, sectie C, percelen 679D, 683A, 684, 685, 688F en 688G
<i>Begin- en einddatum</i>	24/10/2012 en 6/11/2013
Omschrijving onderzoeksoopdracht	
<i>Verwijzing naar bijzondere voorwaarden</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving archeologische verwachting</i>	Sporen uit de middeleeuwen
<i>Wetenschappelijke vraagstelling</i>	Stadskernonderzoek
<i>Aanleiding</i>	Inbreidingsproject (woningen, park en ondergrondse parking)
<i>Randvoorwaarden</i>	Niet van toepassing
Raadpleging specialisten	
<i>Omschrijving advies staalname</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving advies conservatie</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving extern wetenschappelijk advies</i>	Niet van toepassing

1. Inleiding

Naar aanleiding van het inbreidingsproject stedelijk wonen langs de Katelijnestraat in Brugge voert Raakvlak in november 2012 een archeologisch proefonderzoek uit. Het project wil een sociale mix van betaalbare stadswoningen creëren die zowel studenten als gezinnen zal huisvesten. Het projectgebied valt samen met het Klooster van de Zusters Redemptoristinnen, tussen de Katelijnestraat en de Visspaanstraat (*figuur 2*). Het onderzoek verloopt in nauwe samenwerking met de opdrachtgever N.V. Katelijne.

Het archeologisch proefonderzoek heeft tot doel het inventariseren en waarderen van potentieel archeologisch erfgoed, dat door de geplande werken wordt verstoord. De resultaten worden geëvalueerd om de voordien ongekende, archeologische waarde van het bodemarchief vast te stellen en indien nodig een vervolgonderzoek in de vorm van een opgraving aan te bevelen.

Op het 9.500 m² grote perceel worden vier proefputten en acht proefsleuven aangelegd. Het team bestaat uit 3 archeologen, 2 veldmedewerkers, 1 stagestudent en 1 vrijwilliger.

Figuur 1: Sfeeropname van het veldwerk

Figuur 2: Het projectgebied (rood) op de topografische kaart 1:10.000 (giswest.be)

2. Situering van het projectgebied

2.1. Historische situering

De Katelijnestraat, in het verlengde van de Mariastraat, herbergt sinds de middeleeuwen verschillende religieuze instellingen: de Bogarden, de zuster kapucinessen, de alexianen of cellenbroeders, de broeders van liefde en de zuster redemptoristinnen.

De congregatie van de redemptoristen of de 'Orde van de Allerheiligste Verlosser' is gesticht in 1731 met als doel "bekering van de meest verlatenen". Vanaf 1841 vestigen zusters redemptoristinnen zich in het centrum van Brugge. Aanvankelijk huisvesten ze zich in de Goezeputstraat, maar al snel verhuizen ze naar de Katelijnestraat. De nonnen, voornamelijk afkomstig uit Wenen, kopen de braakliggende gronden van de Brugse Kapucinessen - die door de Franse overheid verdreven werden in 1794 - (Ryckaert, 1991, 194) en bouwen dit uit tot een internationaal gerichte vestiging. In 1845 verhuizen de zusters van de Goeput naar de Katelijnestraat (odis.be).

Figuur 3: Originele neogotische gevel van de kloosterkerk

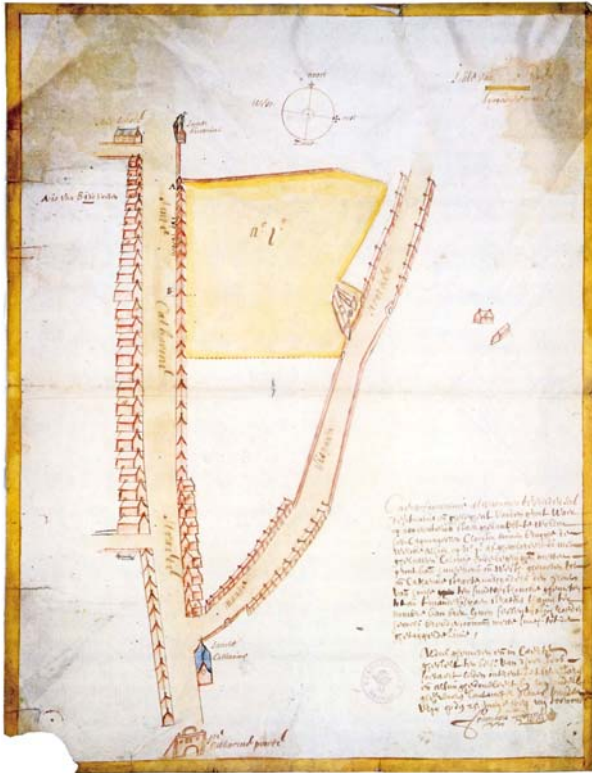
In het complex aan de Katelijnestraat komen neogotiek en neoklassiek samen. De kloosterkerk is één van de eerste voorbeelden van de neogotiek in België en wordt geroemd als één van de bezienswaardigheden in Brugge (*figuur 3*). Reeds in 1910 is die positieve houding volledig omgeslaan. Duclos (1910, 502) noemt de kerk een voorbeeld van '*mauvais gothique du temps*'. En voegt er aan toe dat we dit nu, in 1910, veel beter kunnen. De kerk zal het etiket van 'slechte gotiek' nooit kwijtraken en in 1960 wordt de neogotische gevel vervangen door een sobere neobarokke klokgevel.

Het klooster kent een snelle groei. Dit maakt nieuwe stichtingen mogelijk in Brussel, Leuven en Mechelen en buitenlandse stichtingen in Velp, Dublin en zelfs Brazilië. Na de Eerste Wereldoorlog vergaat het de nonnen minder goed. Om overeind te blijven houden ze zich bezig met confectie, verkoop van koffie en productie van wassen beeldjes en iconen van Onze-Lieve-Vrouw van Eeuwigdurende Bijstand. De jaren '60, na het Tweede Vaticaans Concilie, luiden een periode van verandering in: de tralies worden achtereenvolgens vergroot, vervangen en afgeschaft, het habijt wordt aangepast en de scheiding tussen lekenzusters en kloosterzusters wordt opgeheven. (odis.be)

De Redemptoristinnen zullen meer dan anderhalve eeuw in de gebouwen langs de Katelijnestraat verblijven tot de laatste zusters in 2004 naar Harelbeke verhuizen.

2.2. Cartografische situering

Zoals hierboven vermeld wordt het klooster gesticht in 1845. Het wordt gebouwd op de locatie van het Kapucinessenklooster. Dit klooster heeft geen sporen nagelaten in de huidige gebouwen. De Kapucinessen vestigen zich in 1675 langs de Katelijnestraat. Op de kaarten

Figuur 4: Plannetje van landmeter Frans Lobberecht uit 1684 (Ryckaert, 1991, 194)

van Jacob van Deventer (1560) en Marcus Gerards (1561-1562) (*figuur 5 a en b*) zien we dat dit deel van de Katelijnestraat - voor de komst van de Kapucinessen - voornamelijk wordt ingenomen door diephuizen bestaande uit twee traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak met dakkapel. Het meest noordelijke huis is iets groter en wordt geflankeerd door een inrijpoort. Langs de Visspaanstraat staan er iets kleinere huizen, met daartussen een muur. De ruimte tussen beide straten bestaat uit tuin of akker- en weiland. Op de stadsplattegrond van Marcus Gerards herkennen we een klein huis midden in deze tuin.

Op een plannetje van landmeter Frans Lobberecht uit 1684 zien we dat de toekomstige locatie van het Kapucinessenklooster iets kleiner is dan dat van de Redemptoristinnen (*figuur 4*). Langs de Visspaanstraat staat een geknikte

configuratie huizen gebouwen waarvan de betekenis niet duidelijk is.

De enige cartografische weergave van het Kapucinessenklooster stamt uit tweede helft van de 18^e eeuw (*figuur 5c*). Op deze anonieme en ongedateerde kaart herkennen we het klooster dat bestaat uit een vierkant gebouw met binnentuin en enkele huizen langs de Katelijnestraat.

Ongeveer een eeuw later in 1865, wanneer de kadasterkaart van Popp (*figuur 5d*) verschijnt, heeft het Dominicanenklooster zijn huidige vorm. Het klooster bestaat uit een straatvleugel, met daarachter het eigenlijke klooster met pandgang rondom een binnenhof en een grote kloostertuin. De kloostertuin bestaat uit twee delen, die tot vandaag gescheiden worden door een hoge muur: een noordelijke deel, met een recreatieve en meditatieve functie en een zuidelijk deel dat gebruikt werd als moestuin (inventaris.onroerendergoed.be). In de tuin staan verschillende kapelletjes (*bijlage 1*) en een mariagrot (*bijlage 2*).

Figuur 5: De projectlocatie(rood) op verschillende historische kaarten. Van links naar rechts: a: plattegrond van Jacob van Deventer (1560); b: plattegrond van Marcus Gerards (1562); c: anonieme plattegrond (tweede helft 18e eeuw); d: kadasterkaart van Popp (1865) (huizenonderzoekbrugge.be).

2.3. Archeologische situering

Op de projectlocatie werd nog niet eerder archeologisch onderzoek uitgevoerd. Opgravingen in de buurt van de Katelijnestraat leverden in het verleden boeiende resultaten op. In 1979 komt bij archeologisch onderzoek in de Bogaerdenkapel door Hubert De Witte een 16^e of 17^e eeuwse grafkelder aan het licht (Van Doorselaer, 1979, 71) (*bijlage 3*).

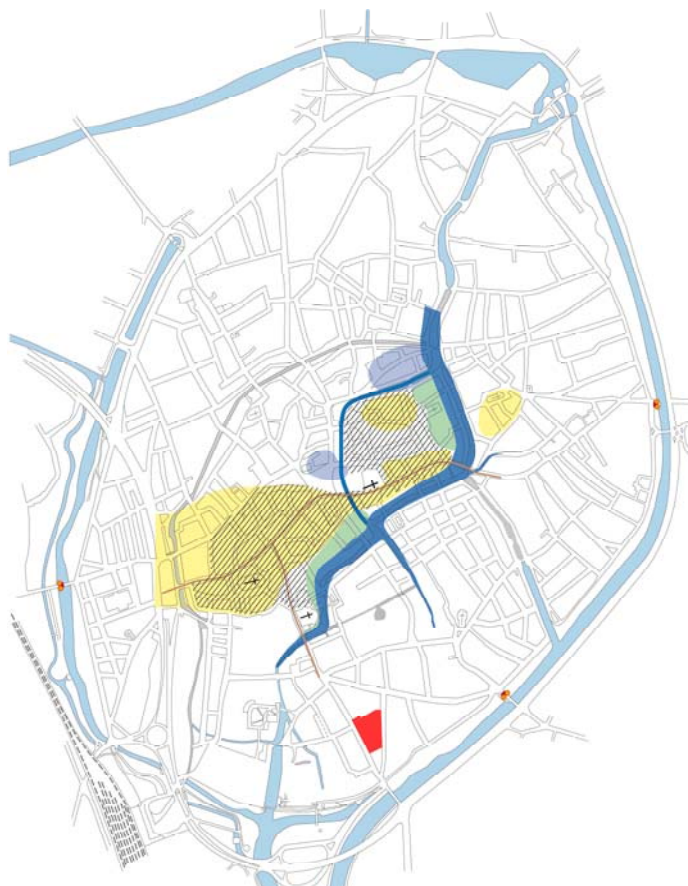
Tijdens opgravingen tussen de Katelijnestraat en de Oude Gentweg in 1981 worden archeologische lagen met daarin 200 scherven uit de bronstijd en 35 vuurstenen artefacten uit de prehistorie aangetroffen (Bourgeois, 1986, 55-60). De lagen bevinden zich 1,5 tot 2 m onder het straatniveau (4,50 tot 5,23 m TAW). Dit is de eerste keer dat er prehistorische resten in situ aangetroffen worden in de Brugse stadskern. Daarnaast worden ook verschillende middeleeuwse vondsten, zoals keukenafval en munten, geattesteerd (De Witte, 1983, 158).

Bij rioleringswerken aan het kruispunt tussen de Katelijnestraat en de Gentpoortvest zijn in 1991 funderingen van de ronde torens van de middeleeuwse Katelijnestraat teruggevonden (Hillewaert, 1992, 49).

2.4. Bodemkundige situering

De bodemkaart omschrijft het projectgebied als 'antropogeen' (OB = bebouwde zone). Het centrum van Brugge bevindt zich op de grens van de polders en de zandstreek (*bijlage 4*). De bovenste natuurlijke laag die hier in de bodem gevonden wordt, is het pleistocene dekzandpakket. Dit dekzandcomplex doorsnijdt de stad van oost naar west. Het projectgebied ligt ten zuiden van deze zandrug.

Doorheen de stad Brugge loopt het rivierstelsel Reie-Waardammebeek (*figuur 6*). Dit stelsel voert het overtollige water af via het noorden van de stad, om dan, via een kunstmatig afwateringsysteem, in het getijdengeulstelsel terecht te komen (Mostaert 1988, 43-51; Hillewaert, 2011b).

Figuur 6: Het projectgebied (rood) ten opzichte van de zandrug (geel) en het rivierstelsel Reie-Waardammebeek (blauw) door Brugge

3. Veldwerk

Het veldwerk vindt plaats op woensdag 24 oktober 2012 en dinsdag 6 november 2012. In de binnentuin van het klooster worden vier proefputten aangelegd met een 1,5 ton zware kraan op rupsbanden. Verspreidt over het terrein worden 1,5 m brede putten gegraven tot op het niveau van het pleistoceen zand.

In de buitentuin worden 8 proefsleuven aangelegd met een 8 ton zware kraan op rupsbanden met een 2 m brede, tandenloze graafbak. De proefsleuven zijn 10 tot 55 m lang.

De sleuven zijn telkens 1,5 tot 3 m diep. De volledige oppervlakte van de buiten- en binnentuin werd voor het onderzoek uitgefreesd. Dit zorgt voor een zeer onstabiele ondergrond, waardoor de sleuven uit veiligheidsoverwegingen slechts zeer kort betreden kunnen worden.

In elke sleuf worden de mogelijke sporen gefotografeerd en geregistreerd en alles wordt digitaal ingemeten (*bijlage 5*). Waar nodig worden sporen gecoupeerd en op bodemkundige relevante plaatsen zijn profielen geplaatst.

Het proefsleuvenonderzoek leverde geen enkel archeologisch spoor op. Profiel 1 uit sleuf 1 illustreert duidelijk de bodemopbouw in het volledige projectgebied (*figuur 8*). Bovenaan zien we een 1,3 m dik pakket donkergrijs zand, met veel baksteen en aardewerk (H1). Daaronder ligt een 20 cm dikke laag grijs zand, met weinig baksteen (H2). Op 1,7 m diepte begint de donkerbruine tot geelbruine moederbodem (H3).

Deze bodemopbouw herkennen we in het volledig projectgebied, zowel in de binnen- als in de buitentuin. Het lijkt erop dat de zone eeuwenlang gebruikt is als tuin, wat bevestigd wordt door het cartografisch onderzoek.

De enige uitzondering vormt een strook van 1 m breed in sleuf 3 waar een podzol bewaard is (*figuur 9*). Een podzol ontstaat door eeuwenlange in- en uitspoeling van

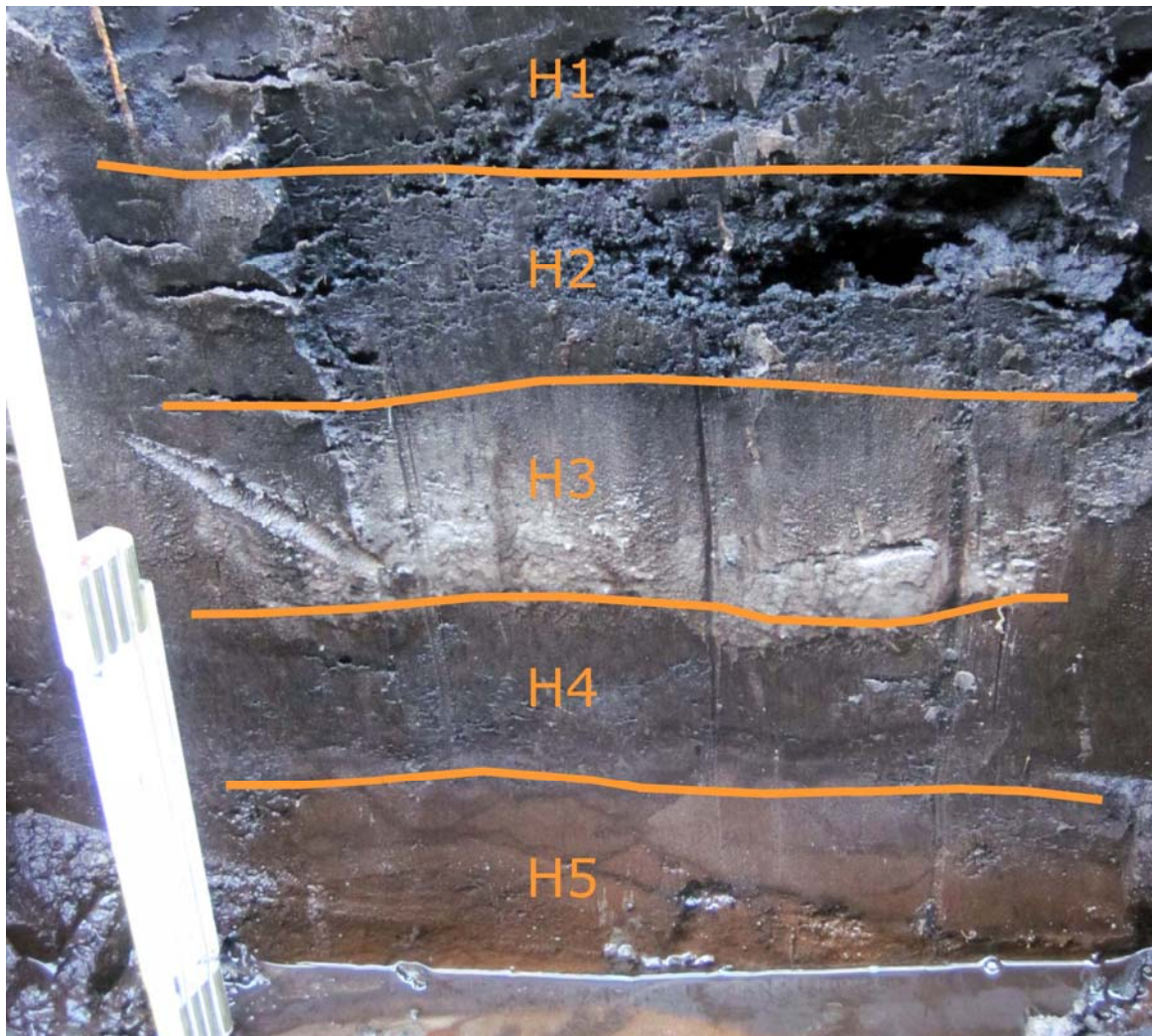

Figuur 7: Sfeeropname van het onderzoek op de buitentuin

Figuur 8: Sleuf 1 profiel 1

regenwater in de schrale dekzandgronden. Het is een mooi voorbeeld waarin we van boven naar onder de opvolging zien van volgende lagen: een ophogingslaag/ploeglaag (Ap/H1), een vruchtbare toplaag (A/H2), een mineraalarme uitlogingshorizont (E/H3), een mineraalrijke inspoelingslaag (Bh/H4), en de moederbodem (C/H5).

Figuur 9: Detailopname van de podzol in sleuf 3

De podzol ligt op een diepte van 2 m. De podzol is enkel op de diepste plaats bewaard gebleven, maar zal vroeger een groot deel van het projectgebied beslaan hebben. Mogelijk staat deze oude bodem in verband met de prehistorische vondsten langs de Oude Gentweg.

4. Vondsten

Het aardewerk dat aangetroffen werd is hoofdzakelijk laatmiddeleeuws.

De meest opmerkelijke vondst is een deel van een pelgrimsinsigne of zakheilige. Het is gemaakt in een lood-tin legering. Het kleinood kenmerkt zich door een zeer fijne afwerking met nauwkeurige aandacht voor drappage, wat vrij zeldzaam is voor dergelijk insignes. Waarschijnlijk gaat het om een voorstelling van Jacobus de Meerdere met staf en hoed, jammer genoeg ontbreken zijn hoofd en voeten. Op basis van de vormkenmerken is het te dateren in de 14^e tot de 15^e eeuw.

Zeer uitzonderlijk zijn ook sporen van polychromie bewaard gebleven (details zie *bijlage 7*). Op de kledij zijn restjes rode en blauwe verf zichtbaar en op de handen gele verf.

5. Besluit

Langs de Katelijnestraat in Brugge is een archeologisch proefonderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek levert geen enkel archeologisch spoor op. De gronden zijn eeuwenlang gebruikt als tuin.

In een kleine zone is een podzol bewaard. Deze oude bodem staat mogelijk in verband met de prehistorische vindplaats langs de Oude Gentweg. Op basis van de huidige bouwplannen vindt de bodemverstoring enkel plaats ter hoogte van de sleuven 6 tot 8. De podzol in sleuf 3 is met andere woorden niet bedreigd.

Op basis van deze bevindingen adviseert Raakvlak geen vervolgonderzoek, maar wijst wel op het decreet ter bescherming van het archeologisch patrimonium van 30 juni 1993 (en latere wijzigingen en uitvoeringsbesluiten), wat onder andere aangifte van eventuele vondsten tijdens de werken inhoudt.

Figuur 10: Zakheilige of pelgrimsinsigne

6. **Bibliografie**

BOURGEOIS Jean, 1986, Prehistorische bewoning in Brugge: vroege – midden bronstijd in Westvlaamse Archaeologica 2.2, p55-60

DE WITTE Hubert, Katelijnestraat –Oude Gentweg (22) in *Jaarboek 1982, Stad Brugge, Stedelijke Musea*, p158-160

DUCLOS Adolf, 1910, *Bruges, Histoire et souvenirs*, 592p

HILLEWAERT Bieke, 1992, Stadsarcheologisch onderzoek in Brugge (W.-VI.) in *Archaeologica Mediaevalis* 15, p49

HILLEWAERT Bieke, HOLLEVOET Yann en RYCKAERT Marc, 2011, *Op het raakvlak van twee landschappen*, Brugge, 176p

MOSTAERT Frank, 1988, De geologische en morfologische gesteldheid van de Brugse binnenstad, In: DE WITTE Hubert, *Brugge onder-zocht. Tien jaar stadsarcheologisch onderzoek*, Brugge, p43-51

RYCKAERT Marc, 1991, *Historische stedenatlas van België: Brugge*, 239p

VAN DOORSELAER André, 1979, Archeologisch onderzoek te Brugge in *Archeologie*, Brussel, p 71

<http://www.giswest.be/bodemkaart>

<http://www.giswest.be/topografische-kaarten-ngi>

<http://www.huizenonderzoekbrugge.be/>

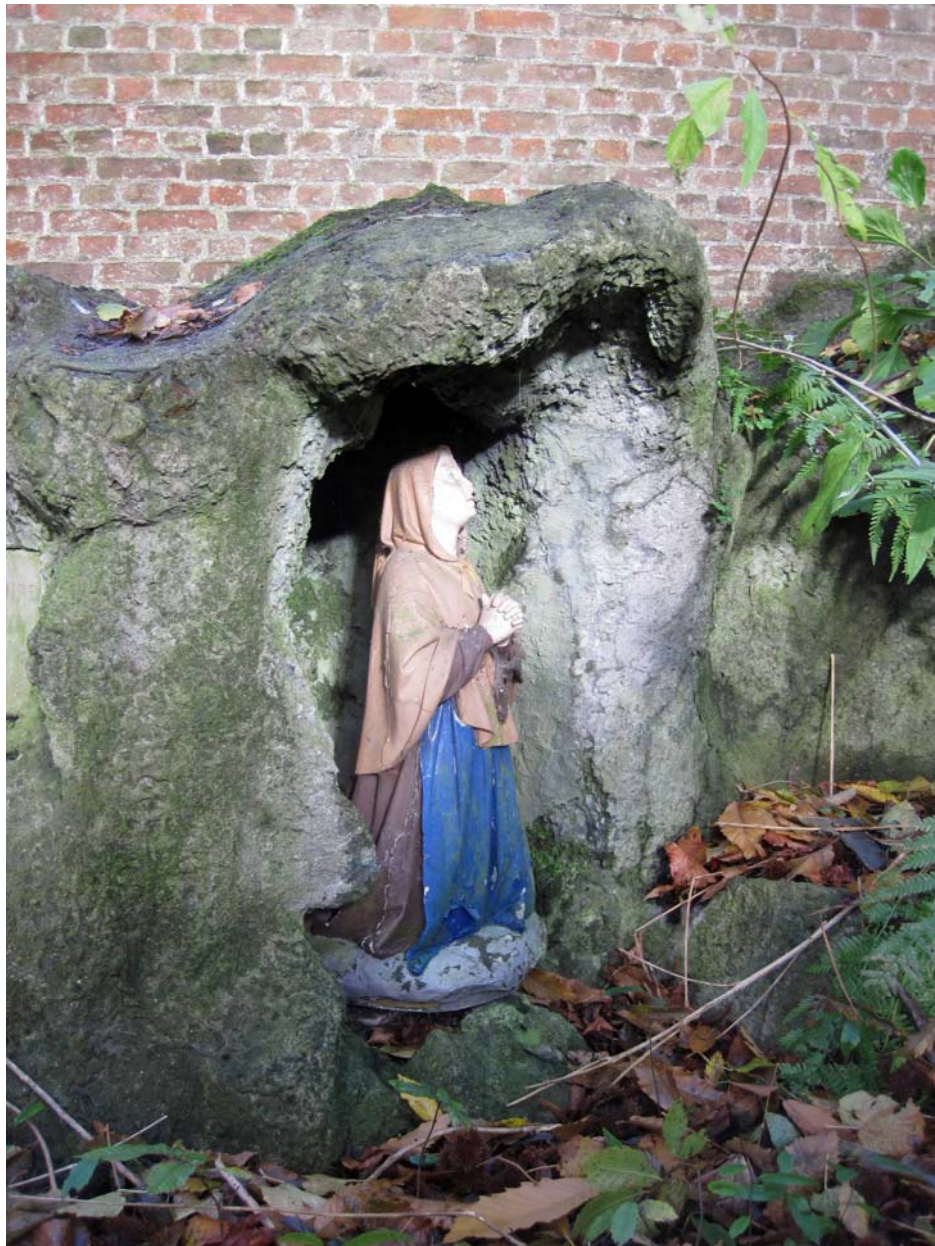
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/82006>

http://www.odis.be/pls/odis/opacuvw.toon_uvw?CHK=OR_25211&p_modus=O&P_DOC_TYP E_ID=HTM&refresh=undefined

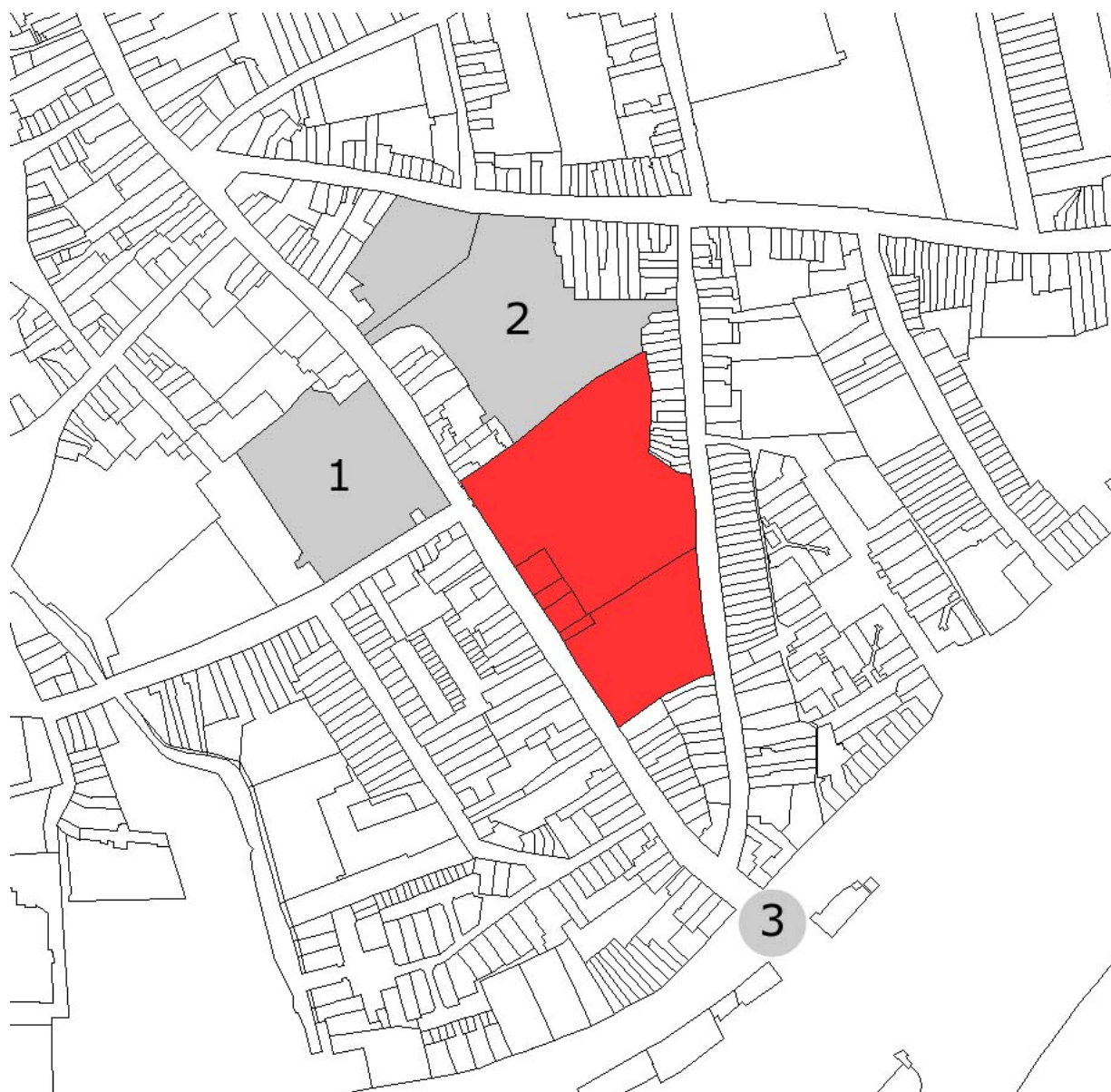
7. Bijlagen

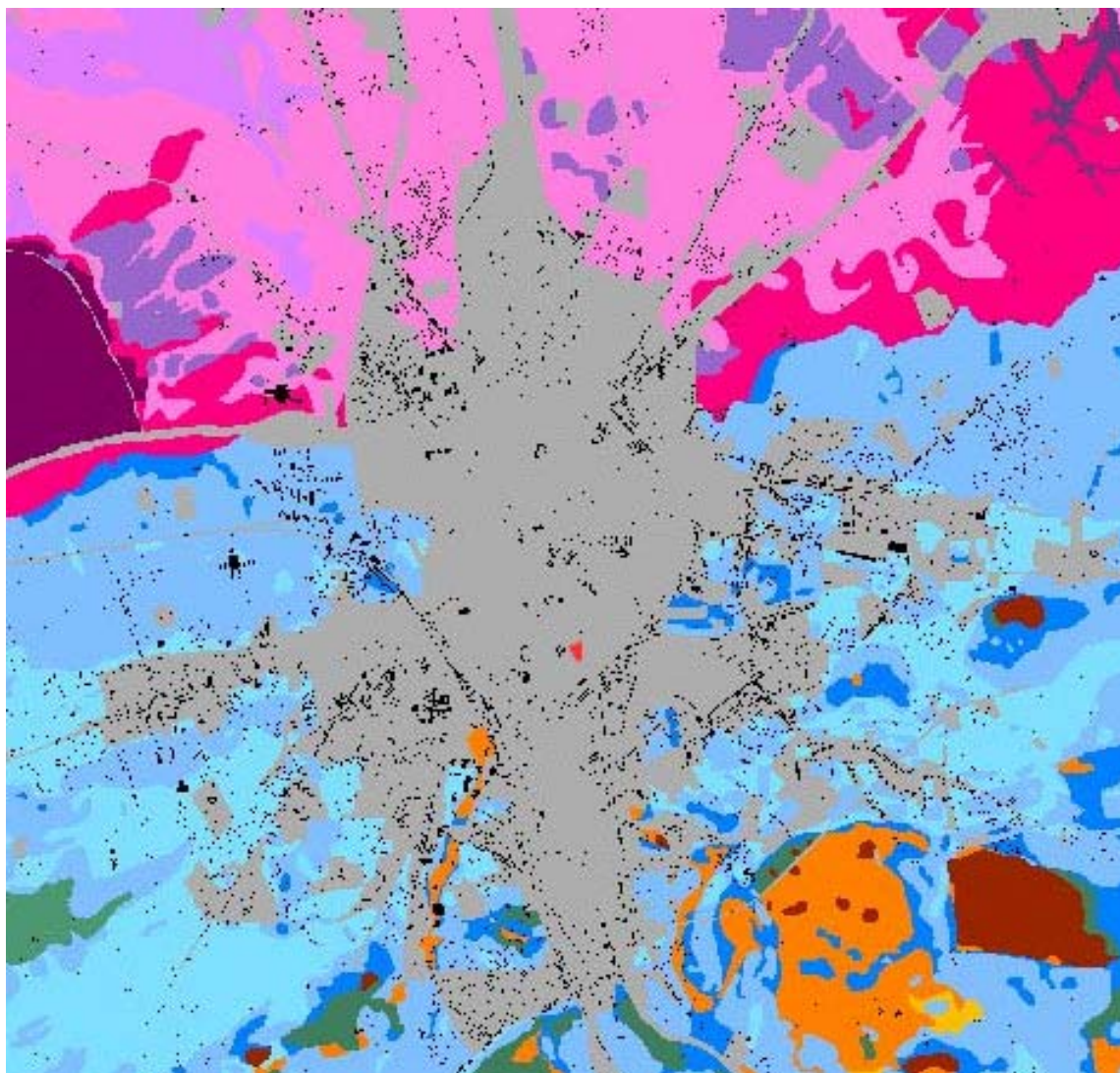
Bijlage 1: Kapel in de kloostertuin

Bijlage 2: Detailopname van de mariagrot

Bijlage 3: De onderzoekslocatie (rood) ten opzichte van vroeger archeologisch onderzoek (1: Bogaerdenkapel, 2: Oude Gentweg/Katelijnestraat, 3: Katelijnestraat/Gentpoortvest)

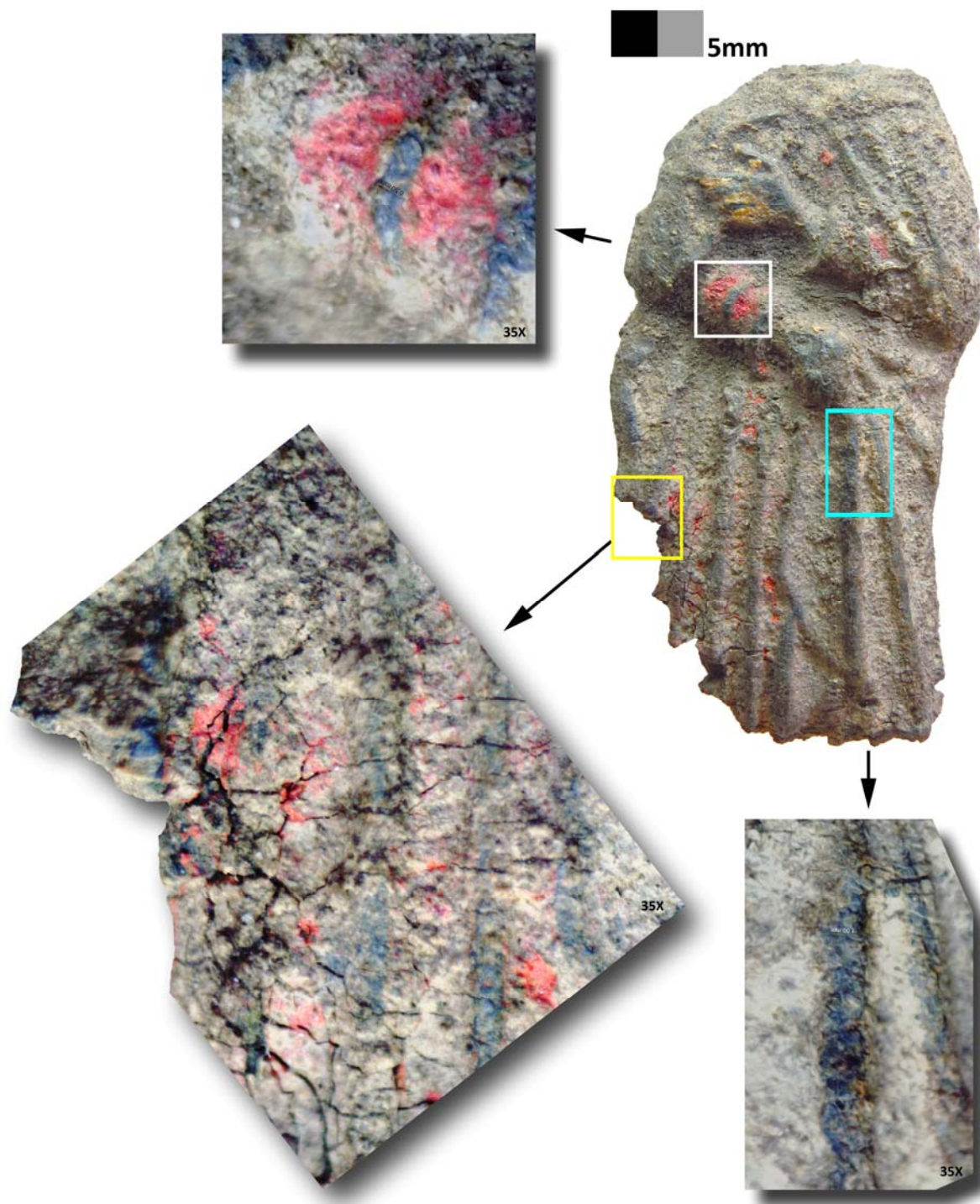
Bijlage 4: Het projectgebied (rood) op de bodemkaart: Brugge ligt op de grens tussen de polders (roze) en de zandstreek (blauw)

Bijlage 5: Digitaal opmetingsplan

Bijlage 6: Overzicht van verschillende proefsleuven

Bijlage 7: Detailopname van de polychromie op een zakhellige of pelgrimsinsigne